

Naturvärdesinventering på Fors 7:1, Fors avloppsreningsverk, Haninge kommun

Rapport datum: November 2018

Greensway AB
Ulls väg 29A, 75151 Uppsala
Epost: info@greensway.se

Dokumenttitel: Naturvärdesinventering på Fors 7:1, Fors avloppsreningsverk, Haninge kommun
Författare: Olof Widenfalk, Lisa Sandberg, Alejandro Ruete och Maria Jakobsson alla vid
Greensway AB
Dokumentdatum: 2018-11-20
Ärendenummer: dnr PLAN.2018.3
Beställare: Haninge kommun

Sammanfattning

På uppdrag av Haninge kommun utförde Greensway AB en naturvärdesbedömning av ett område på fastigheten Fors 7:1, inför en planerad utbyggnad av befintligt reningsverk. I tillägg till NVI:n utreddes också behovet av buffertzoner liksom möjligheter till kompensationsåtgärder.

Naturtypen i inventeringsområdet utgörs till övervägande del av igenväxt kulturmark, slättermarker och betesmarker, som idag mer har karraktären av luckig skogsmark.

Området **närmast reningsverket bedöms ha låga naturvärden**. Här finns en tydlig påverkan i form av gamla högar av schaktmassor och förekomst av triviala ruderväxter, liksom den främmande invasiva arten jätteloka. Jätteloka är spridd även i andra delar av inventeringsområdet.

Längst i sydost finns **ett par naturvärdesträd**. Även om området inte klassas som ett naturvärdesobjekt håller dessa punktobjekt höga värden och bör skyddas i samband med exploatering.

Två naturvärdesobjekt har identifierats: Ett objekt i norr i form av en igenväxt kulturmark som domineras av lövträd och med Vitsån rinnande längs ena kanten. Här finns också spår av äldre bäveraktivitet, liksom ganska stora mängder död ved och relativt riklig förekomst av vedsvampar. Ett längst i väster, i form av en alsumpskog i en gammal meanderfåra av ån. Sumpskogen är idag relativt torr då uträtningen av Vitsån inte längre möjliggör svämning av området. Båda objekten bedöms ha naturvärdesklass 3, påtagligt naturvärde.

Den **enda naturvårdsart som observerats är bäver**, och då rör det sig om ett par år gamla spår. Även om artrikedomen av vedsvampar bedöms vara relativt hög har inga naturvårdsarter av vedsvampar observerats.

Behovet av **buffertzoner** begränsar sig till området närmast ån. Här bör exploatering undvikas och där träd förekommer bör dessa sparas.

Som **möjliga kompensationsåtgärder** bedöms en återaktivering av svämplan vid alsumpskogen vara det mest uppenbara. Något som skulle ske genom en omledning av den nu uträtade Vitsåns fåra. Även kulturmarken i norr skulle kunna restaureras med utglesning och eventuellt bete. Jätteloka bör också bekämpas kraftfullt i hela området.

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	4
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	5
1 INLEDNING	6
2 METOD	7
2.1 Inventeringsmetod	7
2.2 Uppdraget.....	7
2.3 Underlag	8
2.4 Befintliga områdesskydd	8
3 RESULTAT	9
3.1 Inventeringsområdet	9
3.2 Naturvärdesobjekt.....	12
3.3 Osäkerheter	18
4 TILLÄGG	17
4.1 Behov av buffertzona	17
4.2 Förslag på kompensationsåtgärder	17
REFERENSER	19

1 Inledning

På uppdrag av Haninge kommun utförde Greensway naturvärdesinventering enligt svensk standard (NVI) i ett ca 5,2 hektar stort område på Fors 7:1, Fors avloppsreningsverk, cirka 2 km sydväst om Västerhaninge centrum. Området är inte planlagt sedan tidigare och denna utredning utgör ett underlag för utformningen av en detaljplan som syftar till att möjliggöra en utökning av avloppsreningsverkets verksamhet, på grund av att en kraftig utbyggnad av nya bostäder sker i verkets upptagningsområde samtidigt som fler hushåll med enskilt avlopp ansluts till det kommunala avloppsnätet. Avloppsreningsverket utgör idag den södra halvan av fastigheten Fors 7:1 och en utökning av verket kommer troligtvis ta en större andel av Fors 7:1 i anspråk, norr om nuvarande verk. Den marken består idag av skogsmark.

Syftet med NVI:n var att identifiera, avgränsa och bedöma befintliga naturvärden i form av livsmiljöer, substrat och biologisk mångfald inom utredningsområdet. I tillägg redogörs också behov av buffertzoner till befintliga naturvärden samt kompensationsåtgärder som förstärker naturvärden inom området.

2 Metod

2.1 Inventeringsmetod

NVI:n har utförts enligt metoden svensk standard SS 199000:2014 för naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald, med stöd av teknisk rapport SIS-TR 199001:2014.

Inom inventeringsområdet identifieras områden av positiv betydelse för biologisk mångfald och avgränsas som naturvärdesobjekt. För att bedöma naturvärdena i ett objekt vägs två viktiga komponenter för biologisk mångfald samman: artvärde och biotopvärde. Sammanlagt kan det resultera i högsta naturvärde (klass 1), högt naturvärde (klass 2) eller påtagligt naturvärde (klass 3).

Artvärdet avgörs av förekomster av naturvårdsarter och artrikedom (SIS 2014: A). Begreppet "naturvårdsarter" inkluderar enligt SIS (2014: A) rödlistade arter, signalarter, ansvarsarter, typiska arter för olika Natura 2000-naturtyper samt skyddade arter (inklusive alla arter i bilaga 1 eller 2 till artskyddsförordningen (2007:845) där för fåglar de arter avses som markerats med B i bilaga till förordningen, rödlistade arter samt arter som uppvisar en negativ trend). Biotopvärdet avgörs utifrån biotopkvalitet samt sällsynthet och hot, och baseras bland annat på naturlighet, processer, strukturer och kontinuitet.

2.2 Uppdraget

Inventeringsområdet är cirka 5,2 hektar stort och utgörs av två områden. Det mindre inventeringsområdet ligger i planområdets sydöstra del och utgörs av en liten del skogsmark samt ett öppnare parti med en skogsväg. Det större inventeringsområdet ligger i planområdets norra och västra delar och utgörs mestadels av skogsmark samt marken runt omkring Hågaån (**Fel! Hittar inte referensälla.** Figur 1). Inventeringsområdet omfattar inte det nuvarande avloppsreningsverkets område.

Figur 1. Hågaån vid inventeringsområdet.

NVI:n är gjord på fältnivå medel, vilket innebär en minsta obligatorisk karteringsenhet på en yta av 0,1 hektar. Dessutom omfattade uppdraget:

- Utredning av behovet av buffertzona samt förslag på eventuell utbredning av buffertzona som ska undantas från exploatering.
- Förslag på kompensationsåtgärder som förstärker/förbättrar befintliga naturvärden.

Förarbetet utfördes av Alejandro Ruete. Fälthinventering utfördes av Olof Widenfalk den 13 november 2018. Sammanställning och rapportarbete utfördes av Olof Widenfalk, Lisa Sandberg och Maria Jakobsson.

2.3 Underlag

Underlag för NVI:n har utöver SIS standard (Swedish standards institute 2014:A och 2014:B) utgjorts av Haninge kommuns naturvårdsplan (Haninge kommun, 2016:A), Naturvärdesområden, vatten (Haninge kommun, 2016:B, bilaga 2B) liksom biotopkarteringen i Vitsåns avrinningsområde (Gustaffsson 2018). Fynd av arter hämtades, inklusive skyddsklassade arter, hämtades från artportalen.

Terminologi vid benämning av biotoper har hämtats från Skogsstyrelsens biotoptypsbeteckning för nyckelbiotoper (Skogsstyrelsen, 2018).

2.4 Befintliga områdesskydd

En mindre del av inventeringsområdets sydöstra del omfattas av strandskydd för Vitsån, som i Haninge kommuns naturvårdsplan utgör ett naturvärdesområde med klass 1 (nationellt naturvärde; Haninge kommun, 2016:B). I övrigt finns inga befintliga områdesskydd som direkt berör inventeringsområdet.

3 Resultat

3.1 Inventeringsområdet

Landskapet i Haninge utgörs huvudsakligen av barrskog på höjderna, odlingslandskap med lövskog i de centrala delarna samt mer än två tredjedelar skärgårdsmiljö. Skogslandskapet utgör drygt 50 procent av Haninge kommuns totala landareal, med förekomster av stora naturvärden – här finns Tyresta nationalpark och flera naturreservat i skogsmark liksom närmare 250 nyckelbiotoper registrerade av skogsstyrelsen. Vatten är ett viktigt inslag i landskapet men på grund av utdikning under industrialiseringen av jord- och skogsbruket har mängden småvatten i landskapet kraftigt minskats (Haninge kommun, 2016:A).

Inventeringsområdet är beläget cirka två km sydväst om Västerhaninge centrum. Omgivande miljö består till största delen av jordbruksmark men i öster finns ett större område med skogsmark. Avståndet till närmsta samlade bebyggelse är cirka 400 meter. Längs inventeringsområdets västra gräns rinner Hågaån, vilken är en del av Vitsån. Hågaån har här rätats ut och vallats in. Marken närmast Hågaån är obebyggd men här finns även utloppet från avloppsreningsverket. En mindre del av planområdets sydöstra del omfattas av strandskydd för Vitsån.

De finns ett par observationer av skyddsklassade arter inom ett område om 5x5 km där inventeringsområdet ingår. Observationerna avser fåglar, en rovfågel och en hönsfågel, och är några år gamla, den ena från 2010 och den andra från 2012. Bedömningen är att dessa arter, även om de skulle förekomma idag, inte nämnvärt påverkar naturvärden inom inventeringsområdet. Däremot tyder fynden på att landskapet är viktigt för kulturlandskapets fåglar, och att inventeringsområdet där har en viss betydelse för födosök, boplatser och skydd i ett landskapsperspektiv.

Området närmast det befintliga reningsverket bedöms hålla låga naturvärden, med en hög grad av mänsklig påverkan bland annat i form av gamla schaktmassor och triviala ruduratväxter och den invasiva jätteloka (*Heracleum mantegazzianum*) (Figur 3). Men även här finns vissa delar och substrat som håller vissa naturvärden, exempelvis förekomst av lövträd. Men naturvärde och förekomst av dessa är begränsade.

Även det mindre inventeringsområdet i planområdets sydöstra del bedöms hålla relativt låga naturvärden. Området består av en öppen del samt en mindre del sluten skogsmark som tidigare antagligen varit en mer öppen betesmark. Ett par äldre vida hagmarksgranar och ett par äldre naturvärdestallar med skorpbark (Figur 2) finns antagligen kvar från den tiden. Tallarna är uppskattningsvis drygt 200 år och hagmarksgranarna är antagligen något yngre. Även om inte området naturvärdesklassas bör hänsyn tas till dessa träd vid en eventuell exploatering.

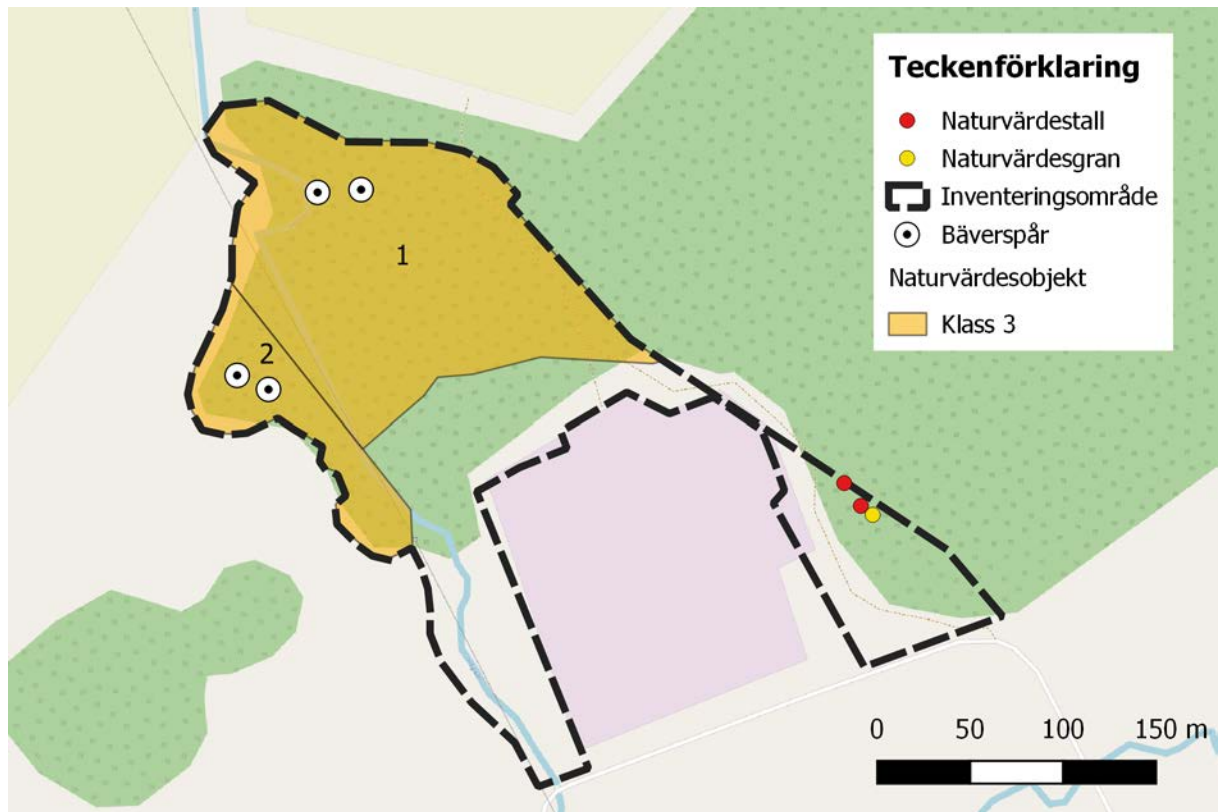
Figur 2. Jätteloka (*Heracleum mantegazzianum*) och schaktmassor.

Figur 3. Naturvärdestall i inventeringsområdets sydöstra del.

I den västra delen av det sydöstra objektet mot reningsverket utgörs området av öppen gräsmark och en mindre körväg passerar också här. Området har ett relativt stort inslag av asp och några större sälgar. Yngre gran har på senare tid vuxit in i området och gjort miljön mer sluten och skuggig, framförallt i den östra delen av objektet. En mindre del av områdets sydöstra hörn påverkas av strandskydd för Vitsån.

Två naturvärdesobjekt har bedömts finnas inom inventeringsområdet, båda med påtagligt naturvärde (klass 3) (Figur 4). Objekten beskrivs närmare i avsnitt 3.2.

Figur 4. Inventeringsresultat med utpekade naturvärdesobjekt

3.2 Naturvärdesobjekt

Objektnr: 1 – Igenväxt kulturmark norr om reningsverk

NV-klass 3

Naturtyp: Skog och träd

Biotop: Lövdominerad igenväxningsmark

Figur 5. Äldre bävergnag på asp samt beskrivande bild, båda bilderna är tagna i objekt 2

Beskrivning: Objektet utgörs av en igenväxt kulturmark norr om det befintliga reningsverket samt de delar närmast reningsverket där det finns en tydlig påverkan i objektet, bland annat genom högar av schaktmassor (sannolikt från anläggningen av reningsverket). Dessa är idag täckta av markvegetation i form av örter och gräs. Trädskiktet domineras av björk, sälg, asp och al (Figur 5). Åldersspridningen hos träden är relativt stor från äldre träd på över hundra år till yngre träd etablerade efter tillkomsten av reningsverket. Objektet innehåller några särskilt värdefulla äldre hagmarksgranar samt några äldre aspar.

Inom objektet finns en relativt riklig förekomst av död ved av samtliga nämnda trädslag. Förekomsten av vedsvampar är också riklig med bland annat eldticka (*Phellinus igniarius*) (Figur 6), björkticka (*Piptoporus betulinus*), borstticka (*Trametes hirsutum*) (Figur) och violett geléskål (*Ascocoryne sacoides*) (Figur). Inga av dessa arter är dock naturvårdsarter.

Figur 6. Eldticka (*Phellinus igniarius*)

Figur 7. Borstticka (*Trametes hirsutum*)

Figur 8. Violett geléskål (*Ascocoryne sacoides*)

Figur 9. Rävgryt

I norra delen av objektet finns bland annat ett rävgryt (Figur 9) som ser relativt nyanvänt ut. Hågaån skär genom den västra delen av objektet och här finns också en viss bäveraktivitet med gnagda och fällida träd. Bland annat en grov asp. De senaste spåren av bäver ser dock ut att vara ett par år gamla.

Under fältbesöket observerades ett stort antal fåglar, som födosökte i träden. Bland annat flera mesarter och större hackspett.

Ett par kraftledningsgator skär genom objektet där den största har en relativt bred öppen gata som löper ungefär längs vattendraget. Här bildas en öppen miljö som övergår i en brynmiljö mot den mer trädbevuxna delen. I denna brynmiljö växer bland annat bärande buskar som fläder. Sannolikt är den öppna brynmiljön gynnsam för både insekter och fåglar.

På flera av de öppna delarna av objektet förekommer den invasiva växtarten jätteloka (*Heracleum mantegazzianum*). Denna har bekämpats genom nerklippning.

Naturvärdesklass: *Påtagligt biotopvärde*. Den halvöppna och lövdominerade miljön innebär ett relativt högt värde för bland annat många fåglar och insekter. Värdet stärks också av den rikliga förekomsten av död ved och vedsvampar som utgör ett viktigt substrat för bland annat många insekter. Vidare är brynmiljön vid kraftledningsgatan och vattendraget miljöer som ytterligare stärker biotopvärdet. Biotopvärdet dras ner av förekomsten av jätteloka samt till viss del igenväxning. *Visst artvärde*. I området har inga naturvärdesarter noterats förutom bäver, och spåren av bäver är antagligen ett par år gamla. Man kan dock anta att den rör sig i området. Artrikedomen av vedsvampar är också påtaglig men inga naturvärdesarter har observerats. Antagligen är objektet också viktigt för födosökande fåglar. **Samman tagen bedömning:** *Påtagligt naturvärde, klass 3*.

Naturtyp: Skog och träd

Biotop: Alsumpskog

Figur 7. Berskrivande bilder från objekt 2

Beskrivning: Objektet utgörs av en aldominerad skog som växer runt en tidigare fåra av Hågaån, vilken nu huvudsakligen har ett annat uträtat flöde. I vissa markpartier står dock fortfarande lite vatten och vid högt vattenflöde är sannolikt större markpartier blöta (Figur 10). Området har antagligen varit betydligt blötare tidigare innan förändringen av åns fåra, och då varit en mer utpräglad alsumpskog. Detta kommer sannolikt på sikt att leda till att andra trädslag kommer att bli vanligare, på bekostnad av alen.

Alarna får anses vara ovanligt grova och här finns också en äldre, riktigt grov högstubbe av al med en mulmig hålighet, något man sällan ser hos al.

Förekomsten av död ved är riklig och representerad i olika nedbrytningsstadier. Här finns också en relativt riklig förekomst av vedsvampar. Bland annat eldticka (*Phellinus igniarius*) (Figur 6). Dock observerades inga naturvårdsarter.

I objektet finns också en del andra lövträd, som asp och lönn. Bland annat en riktigt grov asp om ca 65 cm i brösthöjdsdiameter, något som gör att trädet närmast är att betrakta som skyddsvärt träd (trädet är ej markerat i kartan).

Även i detta objekt finns en del bäveraktivitet i form av fällda träd med gnag. Liksom i objekt 1 verkar inte aktiviteten helt färsk och har nog inte förekommit på ett par år.

Naturvärdesklass: *Påtagligt biotopvärde*. Den aldominerade skogen med grova och gamla alar är relativt ovanlig i ett regionalt perspektiv. Den rikliga förekomsten av död ved i olika nedbrytningsstadier liksom förekomsten av vedsvampar höjer också biotopvärdet. Den påverkade hydrologin med torrare markförhållanden, liksom en begränsad betydelse av al för biologisk mångfald, sänker biotopvärdet. *Visst artvärde*. Förutom äldre spår av bäver saknas observationer av naturvårdsarter. Sannolikt utgör den döda veden och vedsvamparna viktiga habitat för insekter, men detta kräver en riktad artinventering för att bestämmas, och objektet är antagligen en viktig födoplats för många fåglar. **Sammantagen bedömning:** *Påtagligt naturvärde, klass 3*.

4 Tillägg

4.1 Behov av buffertzon

Behovet av buffertzon bedöms vara relativt begränsat. Framförallt kan det finnas anledning att lämna en zon närmast ån orörd. I den norra delen av objekt 2, där det idag växer träd ända fram till kanten på vattendraget, bör en zon av träd sparas vid en eventuell exploatering. I den sydöstra delen av objektet finns inget egentligt behov av en buffertzon förutsatt att de utpekade naturvärdesträden sparas.

4.2 Förslag på kompensationsåtgärder

Den mest uppenbara möjligheten till kompensation i anslutning till inventeringsområdet berör Vitsån och de marker som ligger närmast ån, genom att ge ån en mer naturlig fåra och svämningsdynamik. Det viktigaste förslaget kopplar direkt till det åtgärdsförslag som ges i biotopkarteringen av vattendrag i Vitsåns avrinningsområde (Gustafsson 2018). Här föreslås återaktivering av svämplan genom återmeandring av vattendraget, vilket innebär att befintlig fåra på vissa ställen grundas upp och att biflöden återställs. Detta skulle innebära att alsumpskogen som utgör en stor del av objekt 2 skulle återfå viktiga ekologiska processer, som bland annat skulle gynna biologisk mångfald.

Även i de norra delarna av objekt 1 skulle vissa kompensationsåtgärder vara möjliga genom att återställa ett mer öppet och lövdominerat kulturlandskap. Här skulle exempelvis inväxande unga granar huggas bort och i den nordligaste delen skulle en öppen och buskrik brynmiljö eftersträvas. En ytterligare åtgärd skulle kunna vara att återinföra betande djur, något som ytterligare skulle öka kulturvärdet i de norra delarna av objekt 1.

På flera av de mer öppna ytorna i objekt 1, liksom i flera andra delar av området, förekommer jättelokan. Den är listad på EU:s förteckning över invasiva främmande art. Arten bör bekämpas systematiskt bland annat genom att fröställningar regelbundet tas bort från aktuellt område, eller att en mer omfattande bortgrävning av hela beståndet görs. En intensifierad bekämpning av jättelokan i och omkring inventeringsområdet skulle också kunna innebära en typ av kompensation.

De föreslagna kompensationsåtgärderna bör i första hand ses som förbättringsmöjligheter. Åtgärderna har med hög sannolikhet positiv effekt på biologisk mångfald. Däremot har ingen formell jämförelse gjorts för att säkerställa "inga nettoförluster". Det går alltså inte att säga om de föreslagna åtgärderna i kombination med utbyggnad av reningsverket innebär nettoförluster av biologisk mångfald eller inte.

5 Osäkerheter

Det finns några osäkerheter som bör nämnas när det gäller naturvärdesinventeringen. Då inventeringen är utförd sent på växtsäsongen blir bedömningen av naturvärden kopplade till kärlväxter och flygande insekter, som exempelvis bin och fjärilar, svår att utföra. Här kan vissa värden förekomma i öppna delar av området. Det är också generellt svårt att bedöma förekomst av vedlevande insekter utan riktad inventering. Bedömningen är att vissa sådana artvärden kan förekomma.

Referenser

- Artskyddsförordning (2007:845). Svensk författningssamling, SFS.
- Gustaffsson, A. 2018. Biotopkartering av vattendrag i Vitsåns avrinningsområde 2017 – Kartering, statusbedömning och åtgärdsförslag.
- Haninge kommun (2016:A). *Naturvårdsplan*. [online] <https://www.haninge.se/siteassets/bygga-bo-och-miljo/naturvard-och-parker/naturvard/naturvardsplan.pdf> (2018-11-14).
- Haninge kommun (2016:B). *Bilaga 2B – Naturvärdesområden, vatten*. [online] <https://www.haninge.se/siteassets/bygga-bo-och-miljo/naturvard-och-parker/naturvard/karta-over-naturvardesomraden-vatten.pdf> (2018-11-14).
- Skogsstyrelsen (2018). *Biotoptyper*. [online] <https://www.skogsstyrelsen.se/miljo-och-klimat/biologisk-mangfald/nyckelbiotoper/biotoptyper/> (2018-08-06).
- Sveriges lantbruksuniversitet (2018:B). *Artportalen*. [online] <http://www.artportalen.se/> (2018-08-01).
- Swedish standards institute (2014:A). *Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) - Genomförande, naturvärdesbedömning och redovisning*. SS199000:2014.
- Swedish standards institute (2014:B). *Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) - Komplement till SS 199000*. SIS-TR 199001:2014.